

Валентина Миронска-Христовска

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

Институт за македонска литература, Скопје

v.mironska-hristovska@iml.ukim.edu.mk

АБЕЦЕДАР – БУКВАР НА МАКЕДОНСКИ НАРОДЕН ЈАЗИК ОТПЕЧАТЕН ЗА ПОТРЕБИТЕ НА МАКЕДОНСКОТО МАЛЦИНСТВО ВО ГРЦИЈА¹

Клучни зборови: АБЕЦЕДАР, народен македонски јазик, Договор од Севр, Лига на нации, 100 години.

Букварот АВЕСЕДАР, објавен пред сто години, во 1925 година во Грција, е непобитен факт со кој се потврдуваат македонскиот јазик и постоењето на македонското малцинство во Грција. Букварот е отпечатен на македонски народен говор, со посебно приспособена латинска азбука и со нагласен фонетски правопис. *Абецедароѝ* е првиот отпечатен буквар за потребите на македонското малцинство во образовниот процес во Кралска Грција и тоа на иницијатива на меѓународната заедница.

Абецедароѝ претставува извонреден документ со кој е овозможено потврдувањето на посебноста на македонската националност во периодот кога со Букурешкиот мировен договор од 1913 година, Македонија била поделена меѓу Грција, Србија и Бугарија на Егејска, Вардарска и Пиринска Македонија, каде асимилаторските политики биле насочени кон бришење на македонското име, односно на македонскиот идентитет. Но сепак преку објавата на овој буквар тогашната грчка влада за прв пат, а можеби и единствен, официјално го признала постоењето на македонската националност во рамките на грчка држава.

¹ Текстот е напишан по повод 100-годишнината од објавувањето на *Абецедароѝ* (1925, Атина).

Политичко-историските услови за објавување на Абецедарот

По Првата светска војна, сè повеќе била појавена потребата од почитување на принципот на самоопределување на народите. Потребата од заштита на малцинствата во една земја била пројавена од крстоносните војни, па и порано, па преку колонијализмот, империјализмот итн. Свеста за овој принцип била интензивирана во 19 век кога започнале да се прават договори за верска слобода и за заштита на националните малцинства. Овој процес, најпрвин започнал со Виенскиот конгрес (1815) на кој биле поставени националните граници на Европа, и целта била да се обезбедат долгорочен мировен план за Европа со решавање на критичните прашања; да се обезбедат идните спорови да се решавале по мировен пат и одбегнување војни. Конгресот, познат и како „Конгресен систем“, не бил во вистинска смисла конгрес бидејќи никогаш не била одржана пленарна седница, најголемиот дел од дискусиите биле водени меѓу најголемите сили: Австрија, Велика Британија, Франција, Русија, а понекогаш и Прусија. Сепак Конгресот се смета за првата прилика во историјата, кога националните претставници се собрале да формулираат договори, со што на еден начин била формирана рамката за „меѓународен поредок“, односно меѓународна политика преку чија супервизија и интервенција би се обезбедил долгорочен мир и стабилност (*Политичка мисла* 2015).

Потоа следува Лондонскиот протокол (1830), познат во грчката историографија како Протокол за независност, што бил потпишан од страна на Франција, Русија и Велика Британија, и со кој на Грција ѝ биле дадени политички, административни и трговски права на независна држава. Притоа била дефинирана северната граница на Грција од устието на реката Ахелоус или Аспропотамос до устието на реката Сперхејос (линија Аспропотамос – Сперхејос). Со овој протокол јасно се гледа до каде била границата на новата држава Кралството Грција во 19 век па и сè до поделбата на Македонија во 1913 година.

Во 19 век следувале и Цариградската конференција, Парискиот мировен договор (1856), Берлинскиот конгрес (1878) итн., но со кои сè уште не била постигната заштитата на малцинствата. Заштитата на малцинствата со законска регулатива започнала да се спроведува откако на Париската мировна конференција во 1919 година била формирана првата меѓународна организација со цел да одржува мир во светот, поточно било

формирано Друштвото на народите (Лига на народите) што било ангажирано за решавање на проблемите на малцинствата со поединечни договори под надзор на неговите надлежни органи. По Втората светска војна, Друштвото било заменето од ООН.

По формирањето на Друштвото на народите, Австрија, Бугарија, Унгарија и Турција се обврзале со меѓународни договори како Сен-Жерменскиот, Нејскиот, Тријанонскиот и Лозанскиот, за обезбедување права на малцинствата што се наоѓале на нивните територии. Вакви меѓународни договори потпишале и Чехословачка, Полска, Кралството на СХС, Романија и Грција, вклучувајќи ги како потписници и САД, Велика Британија, Франција и Италија. Покрај овие договори, биле потпишани и повеќе билатерални договори за заемна заштита на малцинствата надвор од Друштвото на народите, што гарантирале еднаквост пред законите, граѓански и политички права, пристап до јавните функции, непречена употреба на мајчиниот јазик, слобода на верата.

По поделбата на Македонија во 1913 година, во нејзините одземени територијални делови, не само што Македонците не биле почитувани па барем и со нивните малцински права, туку во нив се водела политика за целосна асимилација на македонскиот народ и целосно бришење на македонскиот идентитет. Врз населението бил вршен терор, било прогонувано, било забрането да се зборувало на македонски јазик дури и во домовите. Политиките на нашите соседи го негирале постоењето на малцинствата во своите граници и воопшто на македонскиот идентитет.

На преговарачките политички маси воопшто не се водело грижа за македонскиот народ и неговите потреби. Во Грција, односно во Егејска Македонија каде дотогаш на тој простор поголемиот дел од населението зборувало на македонски јазик и тој бил доминантен јазик, започнало масовно преселување на македонскиот народ. Па со етничките промени „Македонците одеднаш станале малцинство во сопствената земја. ... Откако Грците ја окупирале Егејска Македонија, тие ги затвориле словенските училишта и цркви и ги протерале свештениците. Македонскиот јазик им бил забранет, а Македонците биле именувани како Бугари, Срби или домородци“ (Шеј 2002: 112).

Во прилог на грчката политика и во зацврстување на грчката позиција пред светот бил и **Нејскиот мировен договор од 27 ноември 1919 година**, на кој меѓу другото била потпишана конвенцијата меѓу Грција

и Бугарија за заемно преселување на населението. Притоа со член 46 од Нејскиот договор на Грција ѝ било наложено да преземе мерки за заштита „на интересите на жителите што се разликуваат од мнозинството на населението по нација, јазик или вера“ (Мојсов 1989: 261).

По потпишувањето на договорите за „размена на населението“, Македонците од сите делови на поделената Македонија и од емиграцијата, испраќале бројни петиции до Секретаријатот на Друштвото на народите за заштита на човековите, јазичните и верските права. Гласот на потчинетите сепак допрел до напредните европски интелектуалци. Па така, пред Друштвото на народите, Грција го потпишала **Договорот за заштита на негрчките народности во Грција на 10 август 1920 година** во Севр во Франција, со силите на Антантата – Англија, Франција, Италија и Јапонија, што е познат како **Севрски договор**. Со овој договор Грција признала и се обврзала да им даде малцински права на сите народности во Грција што не се етнички Грци, при што нивните национални права требало да бидат гарантирани, и тоа во поглед на заштитата на животот и имотот, слободата, граѓанските и политичките права.

Со овој договор „малцинствата требале да имаат свои културно-просветни, религиозни и општествени институции и училишта на свој мајчин јазик“ (Катарџиев 1983: 117). Во овој договор од особено значење се членовите под број 7, 8 и 9. Во член 7, меѓу другите обврски, било истакнато:

„Нема да биде озаконето никакво ограничување против слободната употреба од секој грчки граѓанин на кој било јазик, било во приватните или трговски односи, било во областа на религијата, печатот или изданијата од секој вид, или на јавните собири“ (Мојсов 1989: 262).

Во член 8 било истакнато дека: „граѓани на Грција кои припаѓаат на национално, религиозно или јазични малцинство мора да го добијат правото на еднаков третман со граѓаните на Грција... на пример, еднакви права да отворат и работат во институции, училишта и други образовни институции во кои тие ќе можат да го употребуваат сопствениот јазик и да ја практикуваат својата религија“ (Шеј 2002: 113).

Поточно во него било истакнато дека малцинствата:

„ќе имаат, на пример, еднакво право да отвораат, управуваат и контролираат на свои трошоци добротворни, религиозни и општествени установи, школи и други воспитни институции

со право во нив слободно да го употребуваат својот сопствен јазик, и да ја обавуваат својата религија“ (Мојсов 1989: 263).

Во член 9 било забележано дека „грчката влада ќе даде во градовите и околиците, каде што живеат поголем број граѓани кои не зборуваат грчки соодветни олесненија за да на тој начин се обезбеди учењето на децата на тие грчки граѓани во основните школи да се врши на нивниот сопствен јазик“ (Истото, 263).

Но и покрај потпишаниот Севрски договор, Грција не ги почитувала и сè уште не ги почитува правата на малцинствата што живе(еле)ат на нејзината територија. Бидејќи Грција не го започнала неговото спроведување, во Друштвото на народите била постојано критикувана. Советот на Друштвото на народите често пати испраќал свои претставници за да проверат колку Грција го спроведува она што го ветила, но Атина секогаш со разни измами успевала да ги убеди дека словенското малцинство ги ужива сите права. Односно, како што забележал Иван Катарџиев, Грција применувала двоен стандард. На внатрешен план им давала целосна слобода на државните органи задолжени за асимилација на македонското малцинство и на разните националистички парламентарни организации да се служат со сè што можело да го забрза процесот на погрчување на македонскиот етнос. Додека на надворешен план постојано инсистирала, односно докажувала дека доследно ги почитувала обврските од договорот кон националностите и конкретно кон македонското малцинство.

По пет години Грција го одбила спроведувањето на договорот, со образложение дека претставувало мешање во внатрешните работи на земјата. Заради амортизирање на критиките, владата на Михалакопулос потпишала билатерални договори за заштита на малцинствата најпрвин со Бугарија, а потоа и со Кралството на СХС. Притоа во рамките на Министерството за надворешни работи била формирана секција што требала да се грижи за исполнување на меѓународните обврски спрема малцинствата, а грчката влада преземала мерки и за издавање учебници за македонските училишта што биле планирани да се отворат (Мојсов 1989: 266-267).

Состојбата на македонскиот народ во Егејска Македонија, која и така била метеж од терор, преселби, прогони, дополнително била отежната кога бугарскиот премиер Александар Стамблиски до Друштвото на народите поднел **официјален меморандум на 1 мај 1922 година** во Ценова, со

кој го покренал прашањето за „бугарско малцинство“ во победничките соседни земји, со што започнале тешките дипломатски игри меѓу Бугарија, од една страна, и Кралството на СХС, Грција и Романија од друга страна (Ристовски 2013: 276).

Следува уште еден договор што одел во прилог на грчката политика. Во Лозана на **30 јануари 1923 година** била потпишана **Грчко-турската конвенција** за „задолжително разменување на мухамеданите од Грција со христијаните од Турција“ (Ристовски 2013: 276). Со овој договор требало да биде спроведено реципрочно задолжително иселување на грчкото малцинство од Турција во Грција и обратно. Требало да бидат населени околу 1.500.000 Грци од Мала Азија, поради што настапило присилно иселување на бугарското и турското население од Западна Тракија (Кушевски 1983: 180).

На тој начин бројот на македонското население во Егејска Македонија бил намален и дошло до менување на етничката карта во овој дел од Грција. Точни податоци за тоа колку точно биле иселени, т. е. протерани Македонци не можеме да истакнеме, но едно е сигурно, како што бележи Иван Катарџиев дека „бројот на Македонците во Егејскиот дел на Македонија меѓу 1920 и 1940 год. се смалил за околу 56 илјади души“ (Катарџиев 1983: 112). Од друга страна, истовремено се вршела и колонизација на раселените места со христијанско население од Мала Азија и делумно од самата Грција. Трајко Стаматоски бележи дека се доселиле дури околу 600.000, „Само според податоците на посебните комисији на Друштвото на народите во периодот од 1923 – 1928 биле колонизирани преку 100.000 семејства со над 430.000 луѓе“ (Стаматоски 1986: 123).

Во интерес на грчката политика кон македонското прашање, на еден начин, во прилог ѝ одела и бугарската политика, што тврдела дека Македонците во Грција биле Бугари. Бидејќи Грците се грижеле за своето малцинство во Бугарија, во Женева, била потпишана **конвенција на 29 септември 1924 година**, односно т.н. „Мали протоколи“ меѓу грчката и бугарската влада (министрите за надворешни работи на Бугарија, Христо Калфов, и на Грција, Николаос Политис), што се однесувала за заштита на грчкото малцинство во Бугарија, односно на бугарското во Грција. Притоа бугарската влада го искористила овој договор и за спроведување на својата политика кон Македонија, односно успеала со заклучувањето на протоколите под „бугарско малцинство“ да се подразбираат и Македонците од Егејска Македонија (Кушевски 1983: 181). Протоколите биле потпишани пред сите членови на Советот на Друштвото на

народите, кои сакале да „се олабавел притисокот околу едно од мошне невралгичните подрачја, а и се сметало дека ова малцинство ќе се исели и со време ќе нестане со што проблемот ќе биде наводно симнат од дневен ред на дипломатската преокупација и сл.“ (Истото, 182).

Па така додека траело т.н. „доброволно иселување“, односно ликвидацијата на словенските народности во Грција, бележи Кушевски, со протоколите требало да бидат избегнати нередите и инцидентите и сето она што би можело да ги загрози интересите на големите сили на крајниот Југоисток на Европа. Англиската влада во потпишувањето на овие протоколи гледала како на свој успех. Од друга страна, за свој голем успех го сметала и бугарската влада, поради тоа што успеала Македонците од Егејска Македонија да бидат третираны како „бугарско малцинство“. Бугарскиот парламент веднаш ја ратификувал конвенцијата, додека грчкиот парламент во кој дошла новата републиканска власт, одбил да го потврди „Малиот протокол“. Против потпишувањето на овој протокол била и владата на Кралството на СХС.

Постапката на новата грчка влада предизвикала негодување во Советот на Друштвото на народите, поради што во месец март 1925 година во Женева пред нив се обратил стариот грчки политичар Венезилос кој одржал говор со цел да ја оправда постапката на новата грчка влада, при што вината ја префрлил врз грчкиот дипломат Николас Политис.

„Меѓутоа, на оваа седница Советот на ДН донел заклучок на грчката влада да ѝ упати три барања што се однесувале за заштита на словенското малцинство кое живеело на територијата на Грција и тоа: што сторила грчката влада од 19. 9. 1924 година, потоа, какви мерка таа во иднина смета да преземе за извршување на одредбите за заштита на ова малцинство, и какви мерки и потреби, според мислењето на грчката влада, биле неопходни за преземање во поглед на образованието и јавното вероисповедание за дотичното словенско малцинство“ (Истото, 184).

Притоа, особено значајни се заклучоците и прашањата на англискиот дипломат на Англија, Остин Чемберлен, којшто истакнал дека воопшто не се споменува ниту се говори за „бугарско малцинство“ или пак за „бугарски јазик“ туку дека станувало збор за именувањето на Македонците во Егејска Македонија како Slav speaking minority, т.е. Малцинство

кое зборува словенски јазик (Истото, 184). Ваквото именување на Македонците потврдува дека во Советот биле свесни за различноста на македонското население од грчкото и од бугарското. Истовремено со барањето на грчката влада до Советот на Друштвото на народите да не ѝ било дозволено на бугарската влада, директно или индиректно да се интересирала за „малцинство кое зборува словенски јазик“ и Советот го потврдил постоењето на македонското малцинство.

Тоа се потврдува и од објавата на грчкиот публицист Николас Зарифис кој по објавата на букварот *Абеџедар*, во весникот *Елефџерон Вима* забележал:

„Пред нас е букварот со наслов *Абеџедар* и е предначен за употреба во училиштата што допрва ќе бидат отворени во Грчка Македонија и Западна Тракија, за потребите на словеногласното население. По тој буквар ќе учат словеногласните во Грција. Букварот е отпечатен со латиница и е составен на македонското наречје...“ (Андоновски 1985: XII).

Бидејќи грчката влада била под притисокот на Советот на Друштвото на народите, започнала да спроведува активности околу правата на македонското малцинство, односно за отворање училишта на словенски јазик за учебната 1925/26 година, како и давање слобода за вероисповед на словенски јазик.

На 10 јуни 1925 година, грчкиот претставник го информирал Советот на Друштвото дека грчката влада веќе презела или ќе ги преземе следниве мерки:

„Прво, во државниот буџет ќе предвиди кредит за поддржување на училиштата на словенското малцинство. Второ, според чл. 9 од договорот за заштита на малцинствата, ќе изработи специјална програма за отворање општествени училишта за тоа малцинство. Трето, ќе подготви потребен кадар и ќе издаде учебници на сметка на државата. И четврто, ќе им се дозволи на верниците сами да ги избираат своите советници“ (Кушевски 1983: 186).

Грчката влада го отпечатила букварот, односно *Абеџедаројѝ*, што никогаш не бил применет во училиштата каде се школувале македонските деца. Всушност, грчката влада, уште од самиот почеток, настојувала да

изнајде каков било повод за одлагање на воведувањето на *Абеџедарои* во училишниот систем на Грција.

Како и секогаш, повторно грчката влада имала оправдувања за тоа што не го исполнила договореното и потпишаното. Таа го искористила реагирањето на владата на Кралството СХС (Никола Пашиќ) за „Малите протоколи“, што придонело да се искомликуваат односите меѓу балканските држави, бидејќи таа тврдела дека Македонците во Егејска Македонија биле Срби и објавила декларација во која се промовирала како „заштитник“ на „своето српско малцинство“ во Егејска Македонија (Истото, 187).

И додека биле преземани привидни мерки за отворање македонски училишта, на 19 септември 1925 година бил испровоциран оружен инцидент на грчко-бугарската граница кај Петрич, каде живеело македонско население. Инцидентот предизвикал дискусии и во Советот на Друштвото, во европскиот печат, како и дискусии и оптужби меѓу владите на Грција, Бугарија и Кралството на СХС, по што започнал и забрзаниот процес за иселување на Македонците од нивните родни места.

Животот на македонското малцинство во Грција, односно во Егејска Македонија бил постојано изложен на терор, тортури, прогони, со забрани дури и да се мисли на својот мајчин јазик, уништување на домовите, гробовите, светилиштата. Притоа грчката влада секогаш наоѓала начин да се оправда пред меѓународната јавност. За тоа јасно говори податокот од 1930 година, кога премиерот Венизелос во Атина изјавил: „Прашањето на македонското национално малцинство во Грција ќе биде уредено и јас ќе бидам првиот во Грција што ќе се ангажирам за отворање на македонски школи, ако народот тоа го побара“. Но дали македонскиот народ имал и најмала можност да побара такво нешто покрај сите репресии што ги трпел, т. е. како што забележал Лазар Мојсов

„Ако народот тоа го побара – тоа беше официјална формула со која на ‚демократски‘ начин се одбегнуваше пред јавноста да се даде отворен став по прашањето за признавањето или непризнавањето на малцинските права на Македонците од Егејска Македонија, а од грчките власти беше во продолжение сторено сè, во Егејска Македонија да се создаде таква атмосфера, во која ќе се исклучи поставувањето на тоа барање, по цена на најголеми казни и депортации“ (Мојсов, 1989: 272).

Иселувањето и теророт врз македонското население, опустошувањата на неговите домови и цркви, продолжило во континуитет до Граѓанската војна во Грција, кога во 1949 година не само што била водена најжестоката политика за бришењето на македонското име, туку бил извршен геноцидот врз македонскиот народ, и бил спроведен егзодусот на околу 20.000 македонски деца од Егејска Македонија.

За Абеџедарот

Со потпишувањето на Севрскиот договор, и поради притисоците на Советот на Друштвото на народите за почитување на малцинските права, грчката влада била обврзана да отвори училишта за македонските деца во Егејска Македонија, како и да објави учебни помагала. И покрај тоа што таа сакала да го одбегне спроведувањето на овие меѓународни одредби, сепак поради притисокот од Советот, таа започнала да презема некакви мерки. Па така, грчкото министерство за просвета формирало тричлена комисија во состав од членови што го познавале македонскиот јазик: Папзахарију, Сајакцис и Лазару да изработат буквар наменет за потребите на македонските деца во Егејскиот дел од Македонија. Во 1925 година, букварот *Абеџедар* бил отпечатен во печатницата на Сакелариу во Атина. Букварот не содржи предговор или поговор, составен е од два дела на 40 станици. Во првиот дел се обработени 29 букви, од кои две ги нема во стандардниот македонски јазик *й* и *ѝ*, и на крајот од првиот дел е дадена азбуката од 28 букви, без буквата *ѝ*. Во вториот дел отпечатени се осум кратки текстови со воспитна содржина.

Првите проучувања за букварот *Абеџедар* ги направил Лазар Мојсов, како што бележи Блаже Ристовски „во незаслужно заборавената прва наша посериозна монографска студија *Околу ѝрашањето на македонското национално малцинство во Грција* (1954)“, за која ќе забележиме дека е преиздадена од издавачката куќа „Мисла“ во 1989 година под наслов *Македонциџе во Егејска Македонија: околу ѝрашањето на македонското национално малцинство во Грција*. Во 1959 година Блаже Ристовски објавил краток осврт „*Abecedar – буквар за Македончињата во Егејска Македонија*“ во списанието *Разгледи*. По повод 60-годишнината од неговото објавување, Христо Андоновски во 1985 година го објавил второто, фототипно издание под наслов *Abecedar – Абеџедар. Јубилејно издание 1925 – 1985*, со свој предговор и со додаток (на англиски јазик). Автор кој

најопфатно истражувал во женевските архиви за историјата на букварот е Воислав Кушевски кој во четири статии „Од активноста на дипломатијата на Кралството на Србите, Хрватите и Словенците, Бугарија и Грција во врска со покренувањето на македонското прашање првите години по стапувањето во сила на Пактот на Друштвото на народите“, Историја, VIII, 2 1972; „Реагирањето на Друштвото на народите на револуционерната ситуација во врска со поставувањето на некои национални и малцински прашања во периодот од 1920 до 1922 година“, Историја, V, 2, 1969; „За појавата на Абецедарот“, Историја, XIX, 2, 1983; „Петициите на ‘српско малцинство‘“ од Егејска Македонија упатени во 1925 година до Друштвото на народите и нивната судбина, Историја, VI, 2, 1970, како и во докторатот *Македонскојто прашање во Друштвојто на народијте. Посставувањејто на македонскојто прашање како малцинско прашање во Друштвојто на народијте*, Филозофски факултет – Менора, Скопје, 2001. Во 2005 година по повод 80 години од објавувањето на букварот на свечениот собир во МАНУ, Блаже Ристовски настапил со текстот „Атинскиот *ABECEDAR* – македонски буквар објавен од грчката влада и спорот за македонското малцинство во Грција“, кој е објавен во неговата книга *Македонски работи* (2013). Притоа треба да истакнеме дека сите овие истражување повеќе се во насока на историските текови во Егејска Македонија и на положбата на македонскиот народ, односно на македонското прашање, додека од чисто лингвистички аспект отсуствуваат.

Исто така, општо познато е дека букварот е отпечатен на битолско-леринскиот народен говор, со посебно приспособена латинска азбука и со нагласен фонетски правопис. Додека, пак, Блаже Ристовски во својот текст за Абецедарот бележи дека букварот е отпечатен на прилепско-битолско-леринскиот народен говор, со елементи од југозападните македонски говори, со посебно приспособена латинска азбука и со нагласен фонетски правопис (2013: 275).

Откако букварот *Абецедарој* бил подготвен и отпечатен бил дистрибуиран во Костурско, Леринско и Воденско, со што започнале подготовките за негово воведување во употреба и организирање соодветна настава за македонските деца до четврто одделение на мајчин јазик. Но набргу грчката влада сепак не дозволила тоа да било реализирано, таа го запленила тиражот и го повлекла.

Абецедарој, првиот и единствен македонски буквар официјално подготвен во Грција добил позитивни оценки во грчкиот печат од тоа време. Николас Зарифис во *Елефтерон Вима* забележал дека букварот бил от-

печатен со латинско писмо, дека бил составен на македонски дијалект и дека составувачите ја отфрлиле бугарската и српската кирилица и го употребиле македонскиот говор од Леринско-битолскиот регион (Шеј 2002: 114). Во продолжени Шеј оценува дека според овие коментари „очигледно е дека информираните луѓе од тоа време го признавале како јазикот така и територијата (Македонија)“ и дека принципите од договорите од Неј и Севрс биле искрено поддржани од грчкиот министер за надворешни работи Русос, експертот за меѓународно право Николаос Политис, лево ориентираните либерални лидери Јоанис Сефианопулус и Папанастисиу (Истото, 114).

Но и покрај објавувањето на букварот и покрај неговата дистрибуција, сепак грчката влада, како и секогаш, нашла механизам за да го спречи отворање на македонски училишта, но и сето она што било потпишано за спроведување со договорот. Во контекст на таквата грчка политика, на грчката влада ѝ оделе во прилог и политиките на бугарската и на владата на Кралството на СХС. За тоа сведочи и вештиот исказ на грчкиот автор Димитриос Вогазлис кој рекол дека:

„неуспехот на Абеџедарот се должи на бугарската и југословенската влада, бидејќи грчката влада не се согласила со сугестиите на бугарската и југословенската Македонците да ги именувала како Бугари или Срби бидејќи сметала дека тие претставуваат засебна нација без оглед на имињата кои што им биле давани“ (Истото, 114).

Истовремено за ваквата состојба известил и *Лондон џајмс* на 12 март 1925, каде било забележано дека „југословенската влада (Кралството на Србите, Хрватите и Словенците) разгневена од можноста Словените јужно од југословенско-грчката граница да бидат наречени Македонци се заклонила дека ќе го поништи договорот за сојузничество со Грција и разговарала со Бугарија за поделба на грчка Македонија на сфери на интереси“ (Истото, 114). Ваквиот став на југословенската влада се потврдува и од нотата што тогашниот министер за надворешни работи Воја Маринковиќ ја испратил на 17 ноември 1924 година во која било наведено дека југословенската влада „не може славофоните од грчка Македонија да ги признае за Бугари, кога таа славофоните што живеат северно од граничната линија спрема југословенската Македонија ги смета за Срби“ (Мојсов 1989: 263). Па така поради прашањето за македонското национално малцинство во Грција дошло до криза во односите меѓу Грција и Кралството на СХС.

Грчката влада водела двојна политика, односно пред југословенската влада го застапувала мислењето дека Македонците во Егејска Македонија се Бугари, додека пред бугарската влада истакнувала дека Македонците од Егејска Македонија не се Бугари туку одделна националност, односно Славомакедонци. Значи, и покрај тоа што во 1920 година грчката влада ги признала Македонските Словени како посебна етничка група со сопствен македонски јазик, и покрај тоа што навидум била во „одбрана“ на Македонците дека се посебна нација, и покрај преземените меѓународни мерки за исполнување на правата на македонското малцинство, таа не ги исполнила потпишаните ветувања.

Сепак отпечатениот *Абеџегар*, што и покрај тоа што набргу бил повлечен, останал како отпечатено сведоштво за македонскиот јазик и како факт дека во Грција имало македонско малцинство. Покрај тоа, отпечатениот *Абеџегар* предизвикал бурни реакции кај соседните држави, особено во Софија. За објавениот буквар опширна статија напишал проф. Иван Шишманов во која покрај тоа што пишува против употребата на латиничното писмо, тој остро реагирал за јазикот во него.

„Зошто е тогаш тоа претпочитање на битолско-прилепското наречје пред југоисточните што го образуваат мнозинството? Веројатно затоа што западните македонски наречја стојат малку подалеку од с е г а ш н и о т бугарски л и т е р а т у р е н јазик, во чија основа се легнати источнобугарските наречја. ‚Словеногласните‘ грчки населенија треба да се одделат не само преку азбуката, туку и преку јазикот од останатите источни Бугари. Би можело да се помисли дека грчката Влада има намера да создаде сосема нов, специјално македонски литературен јазик, та сосема да ги откине своите ‚словеногласни‘ граѓани од Бугарија, дури и со ризик да потхрани во своите граници еден опасен македонски сепаратизам“ (Ристовски 2013: 283).

Од македонска страна, односно Македонците во Егејска Македонија реагирале за употребената азбука, бидејќи стравувале дека сега целта била да ги прават католици.

И од денешна перспектива не може а да не си го поставиме прашањето зошто била употребена латиницата, дали поради тенденцијата како што мислеле самите Македонци, или пак, тенденцијата на грчката влада била да се покажало дека македонскиот народ е одделен народ од бугарскиот

и српскиот, па на тој начин на бугарската и на српската политика би им било оневозможено да се мешаат околу ова прашање и на тој начин грчката влада би можела лесно да ја спроведе својата асимилаторска политика кон македонскиот народ.

Но и покрај ова отворено прашање околу употребената азбука, сепак за нас позначајна е самата содржината на *Абеџедаројѝ*, поточно дека тој е напишан, како што забележал Трајко Стаматоски „на убав народен македонски јазик“ (1986: 130). Притоа во него се покажани неговите особености, како што е правилото за акцентот што секогаш паѓа на третиот слог, кај повеќесложните зборови тој е графички одбележан на третиот слог од крајот на зборот – *livádata* (ливадата), *tórkata* (топката), додека за правилна употреба на акцентот кај акцентските целисти зборовите се поврзани со тире - *ná-česma* (на чешма).

На крајот од првиот дел на *Абеџедаројѝ* на страница 34 забележана е азбуката:

- 1) a e i î o u ü
- 2) c č k m n r s š v z ž
- 3) b d h l t
- 4) g j p
- 5) f

односно

Aa Bb Cc Čč Dd Ee

Ff Gg Hh Ii Jj Kk Ll Mm Nn Oo Pp

Rr Ss Sš Tt Uu Üü

Vv Zz Žž Dz Dž без буквата î која го означува ‘ или э.

Во однос на фонетските претставувања на македонскиот гласовен систем во *Абеџедаројѝ*, како што бележи Блаже Ристовски, биле побарани специфични графички решенија, какви што не наоѓаме никаде во историјата на македонската графија. За пример ги наведува меките консонанти што се наоѓаат пред фонемата *u* (*y*), се градат или со употреба на германската графема *ü* (*küti* = кути, *lüle* = луле) „како што правевме и ние непосредно по Ослободувањето сè до донесувањето на Македонскиот правопис (1945)“ (Ристовски 2013: 285).

Во *Абеџедаројѝ* се користат и неколку диграфи и триграфи со кои се претставуваат гласовите *џ*, *ќ*, *љ*, *њ* во комбинација со самогласки: ја = ја, је = је, јо = јо, кја = ка, лја = ља, нја = ња, кјо = ко, лјо = љо, нјо =

њо, gja = ǵa, gjo = ǵo, ae = ae, ei = ei, oj, oi = oi или oj. Примери: Gjogče = Ѓорче, kukja = куќа, ljoко = љоко, sireње = сирење. Понекогаш е употребена и германската графема ü (küti = кути, lüle = љуле).

Во букварот за темниот полуглас ʒ, што денес не се смета како глас во стандардниот македонски јазик туку е полуглас и најчесто се сретнува пред буквата p која ја добива вредност на самогласка, се користи романската графема î (đirvo = дрво, bîrкам = бркам).

Бележито е што членот за машки род еднина најчесто завршува на вокал, без крајното – т (zeto = зето, jaziko = јазико), понекогаш се губи интервокалното в (čоек = чоек, čоeko = чоеко, а присутна е и глаголската форма во 3 лице еднина и множина со - т (čukat = чукат, set = сет).

За гласовите ч, ш, ж употребени се латиничните букви č, š, ž (češma = чешма, žena = жена, žaba = жаба), а на места можеби поради технички пропусти сретнуваме само s c (časa, Cupata). Удвојување, односно графемите dz се употребува за гласот s (moldzam = молсам, nodze = носе, dzid = сид), додека со графемите dž одбележана е буквата џ (džamot = џамот, džamia = џамиа). Забележителна е и различната употреба на гласот j во зависност од местото каде се наоѓа; ако е на почетокот на зборот тој е одбележан со j (jas = јас, jazik = јазик, jagne = јagne), додека ако се наоѓа во затворен слог во зборот е напишан со i, односно кога е во слогот во зборот (maika-mi = мајка-ми, šaika = шајка). За гласот џ ја сретнуваме и формата sf како во примерот „sféketo mírisfat uboo“ = „цвекето мирисфат убоо“ (1925: 24).

Во букварот за секоја буква дадена е и илустрација и по неколку примери од зборови, кои најчесто се мисловна целина, како, на пример, кај буквата д – d запишано е:

„dedo vika baba
baba dava voda“ (1925: 10),

или кај буквата м:
„mama vika moma
moma idi doma
doma ima voda“ (исто, 11).

Исто така, од страница на страница на букварот, бројот на зборовите се зголемува, и оформуваат мисловна целина. На пример, кај буквата л дадени се следниве примери, leb, len, lambda, limon, а потоа следуваат и:

„tatko vadi livádata
tópkata padna vo lakot
Lenka oide da kupi leb
lebot e mek i topol“ (Истото, 16).

Вториот дел од букварот, кој е означен со Ftora strana (Втора страна), на страница 35, започнува со личните и присвојните заменки:

Jas ti toj
nie vie tie
moi toi sfoi
naše vase sfóe

по што следуваат и неколку примери како „Jas peam vo kníkata“ (Јас пеам во книгата), „toi oide na skólia“ (тои ојде на сколиа). Потоа забележани се прилози за место tuka, tamo, gore, dolu, natre, nadvordesno, levo, napred, nazad, со посочени примери, како „Ela tuka“, „Vlezi natre“ итн., па дадени се прилозите за време dénes, fčera, utre, dosna со примери како: „Fčera diode sestra-mi“ (Фчера дојде сестра-ми), „utre ke odam ná-církfa“ (утре ке одам на црква) итн. Следуваат примери за заповеден начин sta-ni, se-di, če-kaí, ot-fo-ri, zat-fo-ri, o-be-si, ot-be-si, и на крајот дадени се примери за сегашно и минато време како: „Máikami nárîrska fčera avlíata“ (Мајка ми напрска вчера авлијата).

Од страницата 38 следуваат осум поучни кратки текста од и за секојдневниот живот: „Gospo go milvan“ (Госпо го милван); „Snagata na čoeко“ (Снагата на чоeko) – опис на човечкото тело; „Familia“ (Фамилија) кој ја сочинува фамилијата; „Skolia“ (Школија) дека во школото учат да пишуваат, пеат, бројат и да играат; „Církfa“ (Црква); „Poro vloisat décata“ (Попо vloisat децата); „Maikata moldzi kózata“ (Мајката молси козата) и на крај текстот за разгалено дете, т. е. девојче „Lenka, lošata čupa“ (Ленка, лошата чупа): „Málata sestra na Petre, Lenka, sákat i taja da odi sónimi da igra. Petre ja nékeše. Lenka plači, vika i se frli ná-zemnja i fati da klocat“ (исто, 40).

Горенаведените примери се само дел од низата примери во букварот, кои како литературен историчар ги посочив. *Абеџедароѝ* што по форма е мал, но по содржината е од огромно значење, и претставува вистински предизвик за лингвистите.

За македонската литературна историја од големо значење е што *Абецедароѝ* е напишан и објавен на македонски народен јазик во Грција пред 100 години, со што претставува неоспорен факт дека во делот што ѝ припаднал на Грција по поделбата на Македонија во 1913 година живееле Македонци чиј мајчин јазик бил македонскиот јазик. Затоа букварот има особено значење во македонската културна историја, а и за малцинските права на Македонците во Грција и во денешно време.

Заклучни согледби

Абецедароѝ е од извонредно значење за македонската историографија и лингвистичка наука. Велиме извонредно бидејќи букварот го претставува континуитетот на низата многубројните пишани сведоштво за македонскиот јазик од 19 век, букварите и учебниците, што биле наменети за македонските деца, за македонските училишта ширум Македонија, како што е, на пример, *Буквар за уѝоѝреба во македонскиѝе училишѝа* од 1867 година од Димитар Узунов и Димитар Македонски, кој ја објавил и *Крайѝка свешѝена исѝорија за училишѝаѝа ѝо Македонија, на македонско наречје* во 1867 година, речниците на Ѓорѓија Пулевски итн. Тоа било време кога започнала афирмацијата на македонскиот јазик, на македонскиот национален идентитет пред светската јавност, кога се водела борба за автономија на Македонија во рамките на Османлиската Империја како и за нејзина самостојност – Македонија на Македонците, да биде призната од страна на големите сили, на меѓународната заедница.

За жал, во почетокот на 20 век, со Букурешкиот договор од 1913 година била донесена најнедемократската одлука за македонскиот народ. Македонија била поделена на Егејска, Пиринска и Вардарска, каде биле водени асимилаторски политики со кои била забранета употребата на македонскиот јазик и кои настојувале да го избришат постоењето на македонскиот народ и неговиот национален идентитет.

Во Егејска Македонија грчката влада водела агресивна асимилаторска политика врз Македонците, со терор, тортури и со присилни преселби. Таквата политика предизвикала етнички промени во тој дел од Македонија, па од доминантно македонско население станало малцинско население, но кое очевидно не било малубројно, што се потврдува од интересот на Друштвото на народите за неговите права. Токму и под притисок на

Друштвото, грчката влада го отпечатила *Абецедароѝ* (1925), кој бил наменет за образовниот процес на македонските деца во Егејска Македонија.

Токму затоа објавата на *Абецедароѝ* е од особено значење и го добива приматот како прв објавен буквар на македонски јазик на иницијатива на меѓународната заедница, односно на Друштвото на народите, коешто со Севрскиот договор (1920) го признала македонскиот јазик како јазик на македонскиот народ, а со тоа и македонскиот идентитет, во време кога бил оспоруван и негиран од асимилаторските политики. Затоа, и покрај тоа што букварот никогаш не бил воведен во наставата, неговите печатени примероци и по сто години се доказ дека во Егејска Македонија живееле Македонци што зборувале на македонски јазик.

Литература:

- Андоновски, Христо. 1985. Предговор кон фототипното издание на *Абецедароѝ* (1925-1985), јубилејно издание, второ издание. Скопје: Македонска ревија.
- Катарциев, Иван. 1983. „IX. Односот на грчката буржуазија спрема егејскиот дел на Македонија“, *Борба до ѝобеда* 2. Скопје: Мисла, 106-118.
- Кушевски, Воислав. 1983. „За појавата на Абецедарот“, *Историја*, XIX, 2, Скопје: ИНИ, 179-189.
- Македонскоѝ ѝрашање на сѝранициѝе од Ризосѝасѝѝис меѓу двеѝе војни*. 1982. Избор и редакција Јосиф Поповски. Скопје: Култура.
- Мојсов, Лазар. 1989. *Македонциѝе во Еѓејска Македонија: околу ѝрашањеѝо на македонскоѝо национално малцинсѝиво во Грција*. Скопје: Мисла.
- Политичка мисла*. 2015. Балансирање на меѓународните односи – 200 години од Конгресот во Виена, година 13, број 50, Фондација „Конрад Аденауер“.
- Ристовски, Блаже. 2013. „Атинскиот *ABECEDAR* – македонски буквар објавен од грчката влада и спорот за македонското малцинство во Грција“, *Македонски работѝи*. Скопје: МАНУ, 275-287.
- Стаматоски, Трајко. 1986. „Македонскиот јазик во периодот меѓу двете светски војни“, *Борба за македонски лиѝературен јазик*. Скопје: Мисла, 122-134.
- Шеј, Џон. 2002. „Егејска Македонија“, *Македонија и Грција: биѝкаѝа за дефинирање нова балканска нација*. Скопје: Макавеј, 102-160.
- ABECEDAR*. 1925. EN ΑΘΗΝΑΙΣ, ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΚΕΛΛΑΡΙΟΥ.

Valentina Mironska-Hristovska

***ABECEDAR* – ALPHABET BOOK IN POPULAR MACEDONIAN
LANGUAGE PRINTED FOR THE NEEDS OF THE MACEDONIAN
MINORITY IN GREECE²**

Summary

The *ABECEDAR* alphabet book, published in 1925 in Greece in popular Macedonian language, is an irrefutable fact that confirms the Macedonian language and the existence of the Macedonian minority in Greece. The *Abecedar* is exceptionally important for Macedonian historiography and linguistic science, because the alphabet book represents the continuation of the numerous written testimonies about the Macedonian language in the 19th century, alphabet books, text books, dictionaries, etc. intended for the Macedonian children and the Macedonian schools throughout Macedonia. This period marked the beginning of the affirmation of the Macedonian language, the Macedonian national identity to the general public globally, when the battle was fought for the slogan “Macedonia to the Macedonians”.

Unfortunately, with the peace Treaty of Bucharest (1913), Macedonia was divided into Aegean, Pirin and Vardar Macedonia, where assimilation policies were implemented to prohibit the use of the Macedonian language and efforts were made to erase the existence of the Macedonian people and its national identity.

The Greek authorities in Aegean Macedonia carried out aggressive assimilation policies against the Macedonians, with terror, torture and forced resettlement. These policies resulted in ethnic changes in this part of Macedonia, so that the dominant Macedonian population became the minority, however it was obvious that its numbers were not low, which is confirmed by the interest of the League of Nations about its rights. Precisely because of the pressure by the League, the Greek government printed the *Abecedar* (1925), to be used in the education of Macedonian children in Aegean Macedonia.

That is why the publication of the *Abecedar* is of great importance and has the primacy as the first published alphabet book in Macedonian language at the initiative of the international community, more specifically the League of Nations, which with the Treaty of Sèvres recognized the Macedonian language as the language of the Macedonian people, and thus the Macedonian identity, at a time when it was contested

² The text was written on the occasion of the 100th anniversary of the publication of the *Abecedar* (1925, Athens).

and denied by the assimilation policies. Furthermore, even one hundred years later the alphabet book is proof that Macedonians who spoke the Macedonian language lived in Aegean Macedonia.

Keywords: *ABECEDAR, alphabet book, popular Macedonian language, the Treaty of Sèvres, League of Nations, 100 years.*